

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
Серія: УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ
Ч. 7

К. КИСЛЕВСЬКИЙ

ІВАН ПАНЬКЕВИЧ

Накладом Української Вільної Академії Наук
з допомогою Українського Запомогового Братства Св. о. Николая
у Вінніперу.

Winnipeg

diasporiana.org.ua

1 9 5 8

СПИСОК ВИДАНЬ УВАН

СЕРІЯ: УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ

1. Леонід Білецький: Дмитро Дорошенко. Вінніпег 1949.
Ціна \$0.50.
2. Леонід Білецький: Омелян Огоновський. Вінніпег 1950.
Ціна \$0.50.
3. Юрій Шерех: Кость Михальчук. Вінніпег 1952. Ціна \$0.50.
4. П. Ковалів: Василь Сімович. Вінніпег 1953. Ціна \$0.50.
5. Юрій Шерех: Всеволод Ганцов. Олена Курило. Вінніпег
1954. Ціна \$1.00.
6. М. І. Мандрика: Леонід Білецький. Вінніпег 1957.
Ціна \$0.50.
7. К. Кисілевський: Іван Панькевич. Вінніпег 1958.
Ціна \$0.50.

Дальші випуски в підготові.

Замовляти:

UVAN

P.O. Box 3597, Sta. B.

Winnipeg 4, Man.

УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ
UKRAINIAN SCHOLARS
No. 7

UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES

Series: UKRAINIAN SCHOLARS

Editor: M. I. Mandryka

No. 7

K. KYSILEWSKYJ

IVAN PAN'KEVYCH

Winnipeg

1958

Published by the Ukrainian Free Academy of Sciences
with the assistance of the Ukrainian Mutual Benefit Ass'n
of St. Nicholas in Winnipeg.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
Серія: УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ
За редакцією М. І. Мандрики
Ч. 7

К. КИСЛІВСЬКИЙ

І В А Н П А Н Ь К Е В И Ч

Вінніпег

1958

Накладом Української Вільної Академії Наук
з допомогою Українського Запозитивного Братства Св. о. Николая
у Вінніпегу.

Іван Панькевич.

I

ДЕЯКІ БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ

На початку 1958 р. українська філологія втратила одного із своїх дослідників, д-ра Івана Панькевича, професора Карлового університету, що помер нагло в Празі.

Він народився 6-го жовтня 1887 р. в селі Цеперові, тепер Новояричівського району, Львівської області, в Західній Україні. Вчився в четвертій гімназії у Львові, де склав іспит зрілості в 1906 р. Вже як учень належав до таємного гуртка молоді, що працював над освідомленням тих учнів, які вчилися у польських школах.² Тоді займав його народний побут; тому почав робити записи колядок і щедрівок для Наукового Товариства ім. Шевченка. Студював зразу у Львівському університеті у філософічному факультеті українську мову й літературу та слухав викладів тодішніх професорів, особливо Кирила Студинського та Олександра Колесси, в якого семінарі був бібліотекарем;³ а також студював предмети, що належать до філологічного відділу.

Отримавши стипендію Краєвого Виділу,⁴ переїхав у Відень, де в університеті слухав викладів славістики, лінгвістики, історії Слов'янщини та філософії у професорів: Вондрака, Решетара, Іречка, Іберсбергера, Кречмера, Єрузалема, Йодля і ін. Продовжав тоді наукову працю про старі українські колядки, що її започаткував ще у Львові, та оформлював її науково. В прр. між 1909 та 1912 можна було бачити його постійно у віденських бібліотеках за працю над своєю дисертацією. Тоді належав до студентської громади "Січ", що мала багату бібліотеку, з якої міг користати. В 1912 р. промувався на доктора філософії та згодом виїхав у Москву доповняти своє знання російської мови й літератури, отримавши стипендію заходами українського парламентарного клубу.

Після повороту з Росії був займенований австрійським урядом у Тересіянській консулярній академії у Відні доцентом російської мови та префектом її гуртожитку. Це становище дало йому змогу бувати серед чужої аристократії та знайомити її з політичними думками українців і наставляти її на симпатії до майбутньої української держави, проблеми, актуальної у воєнному часі в Австро-Угорщині.

Тоді одружився із Софією Карановичівною, освіченою дочкою радника найвищого суду у Відні, що був знайомим правником і українським патріотом.

Після першої світової війни, яку перебув у Відні, став членом ліквідаційної комісії по-австрійських справ, а вільний від занять час присвячував на студії українознавства для габілітації в Карловому університеті в Празі, де його давній учитель Олександр Колесса займав становище професора української літератури. У грудні 1919 р. переїхав з Праги в Ужгород, столицю Підкарпатської Русі, використавши запрошення голови шкільного реферату Міністерства шкільної й народної освіти, радника Йосифа Пешека.⁵ Він спричинився до його номінації на професора ужгородської гімназії для навчання української мови й літератури у вищих класах. В Ужгороді перебув він найкращі роки своєї наукової та педагогічної праці аж до окупації мадярами Підкарпатської України в 1939 р. Тоді, дякуючи заходам малярського міністра Чакі, що був колись його учнем у консулярній академії, переїхав у Прагу, де досягнув становище доцента Карлового університету, а згодом був займенований доцентом-суплентом Українського Вільного Університету⁶ та викладав тут українську й староцерковнослов'янську мови аж до 1945 року.⁷ Згодом став професором Карлового університету та членом-співробітником Комісії дослідів на Словаччині й Підкарпатській Русі, а найважливішим його науковим заняттям була праця над великим чесько-українським словником.⁸ У 1957 р. святковано в Празі його 70-річний ювілей.

Та не вдалося йому продовжати філологічну працю.

Він помер несподівано в часі найпильнішої словникової праці. Залишив дружинку, дочку Марту, що була коротко лектором української мови в УВУ,⁹ і зятя Дольницького. Серед студентів та товаришів він був дуже люблений за свою ніжність, добрячість і товариську поведінку. В наукових працях він був завжди точний, обережний у підході до проблем і в заключеннях, особливо виrozumілий у критиці й докладний в аргументації. Принятий в члени Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові в 1922 р., став дійсним членом Філологічної Секції вже 10 жовтня 1923 р. за свої наукові праці.¹⁰

II

МЕТОДИ ПРАЦІ, ШКОЛИ Й ВПЛИВИ НА НЕЇ

Енциклопедія Українознавства подає коротко під гаслом Панькевич Іван — український лінгвіст і педагогічний діяч”, дав нам “фонетичні студії, досліді українських закарпатських говорів, староукраїнських Пандектів Ангіоха та закарпатських пам’яток (Тишовецька Александрія), українську граматику для шкіл Закарпаття.”

Ця лапідарна довідка кинула справжнє наświetлення наукової діяльності проф. Івана Панькевича, але не дала синтези його наукової особовости та генези його творчости, хоч би й тому, що написано її чверть сторіччя до смерти дослідника й вона не могла передбачити його повної величини. Сьогодні ми можемо бодай частинно доповнити вищенаведені рядки характеристикою його методологічного підходу до мовних проблем та зовнішніх впливів на його лінгвістичну творчість.

У своїх наукових працях Панькевич послуговувався новими методологічними засобами. Спочатку (1905-09 р.) Львів та його рідна околиця спрямували його спостережливість на етнографічний шлях, який саме тоді пишався такими величинами, як Іван Франко, Володимир Гнатюк, Zenon Kuzеля, Осип Роздольський, Філарет Колесса

та інші. Панькевич — молодий студент — збирає етнографічні матеріали в Цеперові, а потім опрацьовує колядки й щедрівки у віденських бібліотеках, музеях і архівах.

Ягічева та Вондракова школа¹¹ спрямовують його на опис староукраїнських пам'яток, щоб знайти критерії для можливої аргументації існування староукраїнської редакції між церковнослов'янськими пам'ятками. Іларіон Свенціцький, що був директором українського Національного Музею у Львові та гордився оригінальним манускриптом-переписом Пандектів Антіоха 1307 р., позичає його посередньо через бібліотеку у Відні Панькевичеві для обслідування та уточнення його староукраїнських прикмет. Панькевич виконує доручення майстерно за принципами віденської школи, що вибирала з кожної пам'ятки докладні статистичні дані про особливості мови. Так постає Панькевичева філологічна студія, надрукована в Записках НТШ.

Російська фонетична школа Шахматова,¹² а далі Олаф Брох,¹³ Іван Зілинський,¹⁴ Олександр Колесса¹⁵ вгаємни-чують його у фонетичні прикмети та морфологію пам'яток на основі розрізнювання старих і нових критеріїв. З них Шахматов та його учні вказують на розрізнювання між староцерковнослов'янськими й староруськими "спільними" особливостями, серед яких р'ябіють говіркові особливості української батьківщини, що були вже тоді описані згрубіла О. Соболевським,¹⁶ О. Колессою,¹⁴ А. Кримським, О. Розовим¹⁷ і іншими. Соболевський із своїм відкриттям "галицько-волинських пам'яток" та їх рефлексом ѣ(ять) замість Е наводить його на практичне використання прикмет, "канонізованих" цим ученим та його школою як критерії західноукраїнських пам'яток.

Віденський літвіст, проф. Павло Кречмер¹⁸ спрямовує його досліди на шлях живої мови. Зразком для нього стають праці шведа Олафа Броха, що описуючи мовну межу між словаками й українцями на Підкарпатській Русі, а потім даючи синтезу слов'янської фонетики, вказав на ута-

ені окарби говірок. Підслух, що зразу був його вихідним засобом, провірюється апаратурою в експериментальному Інституті проф. Йосифа Хлумського в Карловому університеті в Празі. Панькевич стає єдиним авторитетом у сучасних дослідках над українськими говорами Підкарпатської Русі, присвятивши їм понад 15 років праці в часі вільному від занять у гімназії в Ужгороді (1922—1938). Він досліджує їх в терені та в школі, — синхронічно, — в парохіяльних і монастирських бібліотеках — діяхронічно. Перший засіб дає знамениту працю “Українські говори Підкарпатської Русі та сумежних областей” (1938), другий — “Покрайні записи на підкарпатських церковних книгах” в 3 частинах, а саме 1929, 1936, 1947 рр., та низку мовознавчих монографій.

В останній добі свого життя Панькевич віддався лексикальним студіям, доповнюючи давніші праці над цілою системою української мови словником закарпатських говорів та опрацьовуючи академічний чесько-український словник.

Як педагогічний діяч Панькевич поклав великі заслуги для Підкарпатської Русі своєю працею в ужгородській гімназії, виховавши цілий ряд свідомих українців та любителів української живої мови, а також своєю “Граматикою руського языка для молодших клас шкіл середних и горожанських” (1922), що упорядкувала закарпатську шкільну термінологію в ділянці мовознавства, завела правопис на основі еkleктичного принципу між фонетичною та етимологічною засадами, була перехідною ланкою між старовинною книжною мовою та новочасною літературною мовою цілої України. Панькевич рішився виконати це діло, маючи — безсумнівно — добру наукову школу проф. Вондрака у Відні. І в цьому ділі він виявив свої принципи, устійнені дослідками в терені та в школі.

III

НАУКОВІ ПРАЦІ

I. Панькевича дисертація не була друкована, бо перші дні війни не сприяли такому ділу.

Хронологічно "Пандекти Антіоха 1307 р." належать до найраніше друкованих його праць. Вони вийшли в 1917 року в Записках Наукового Товариства ім. Шевченка, в 123/4 т. Була це філологічна студія (64 сторінки), виконана автором на доручення директора Національного Музею у Львові, д-ра Іларіона Свенціцького, що позичив дорогоцінний рукопис віденській бібліотеці для Панькевичевого опрацювання. Рукопис має 306 листків і є відписом з перекладу релігійних поучень Антіоха, ченця лаври Сави Освященного, недалеко Єрусалиму. В рукописі є запис, що виконав його чернець Марко в монастирі Пречистої Діви Марії в 1307 р. Він спрямовує Панькевича до знаного списка й опису старих рукописів Каратаєва, в якому згадуються тільки два монастирі Пречистої Богородиці, а саме у Володимирі Волинському та в Білорусі, правдоподібно в Мєнску. На основі філологічної аналізи рукопису автор приймає триналежність пам'ятки до Володимира Волинського, а не до Білорусі, бо бракує в ній білоруського "акання" (що виступає ярко в Лаврашевському Євангелії з XIV ст.) та сплутування ч — ц, характеристичної прикмети білоруської мови.

Панькевичева метода досліду не відбігає завсім від тодішніх метод віденської школи. Автор вибирає лийньо з цілого рукопису особливості та обговорює їх порівняльно з особливостями інших пам'яток XIV ст. і на основі подібности робить заключення про редакцію. Кожна особливість має історично-мовне доквілля та порівняльний коментар. Наперед обговорюється звучня й морфологія найзамітніших староцерковнослов'янських прикмет, наскільки вони перейшли до староукраїнських, дякуючи традиції, або наскільки вони "відріжняють їх від пам'яток великоруського походження" (61 стор.). Отже, таких особливостей автор налічив 12. Потім він наводить т. зв. "руссизми",

спільні всім східнослов'янським пам'яткам, що за думкою автора доказують "руську" редакцію. Врешті подає 17 знайдених західноукраїнських особливостей, з яких 7 є волинські. Одні з них мають тільки графічне значення; вони вживались тоді у наших пам'ятках за традицією від найдавніших часів; інші мали отроєпічне значення, тобто свідчили про тодішню народну вимову. У своїй методі автор нагадує нам студію Олександра Колесси: "Dialektologische Merkmale des südrussischen Denkmals "Žytije sv. Savy".

З-поміж староукраїнських особливостей автор висуває на перше місце фонетичні асиміляції ь, ъ, що перед И дали в результаті Ъ, И; а далі вимову ь (ять) як И, а навіть як Ъ через діяння другої тенденції сплутувати И з Ъ наслідком пересунення артикуляції із заднього положення в середнє. Також підвищення звука А до Е, що характеризує сьогодні західноукраїнську ортоєпію над Дністром та Прутом, становить один із важких критеріїв його поділу. В консонантизмі він підносить: м'яке р, тверді губні; в правописі графічну прикмету писати ЖЧ замість ЖДЖ; з-поміж морфологічних особливостей він вибирає: дієслівні закінчення 3. ос. тепер. часу без -ТЬ, закінчення в 1. о. мн. наказ. способу: -мо.

Окремо автор намагається доказати волинське походження пам'ятки на підставі таких прикмет: 1) вживання ь (ять) замість старого Е, що його О. Соболевський зазначив до фонетичних критеріїв галицько-волинських пам'яток, проти погляду А. Кримського, який назвав його "лжеорфографическим" та надав йому другорядне значення, засвоєне українськими пам'ятками з південних оригіналів, 2) вживання ы замість ь (ять), що його Потебня назвав західноукраїнським критерієм, 3) вживання замість нового ь (ять) — И, 4) вживання Е на місці А після м'яких шиплячих, 5) вживання В замість ОУ в багатьох випадках, 6) графічне позначування ЖДЖ через ЖЧ, 7) вживання закінчення 3. ос. мн. тепер. часу — ТЬ.

Найбільше місця забирає в праці коментар до вживання ь (ять) замість старого Е. Автор наводить

багату літературу й заключає цю особливість твердженням, що ця проблема досі відкрита. Найбільше правдоподібності приділяє лервісному виявленню О. Потєбні, що його опісля прийняв О. Шахматов і О. Соболевський в своїх "Очерках". Це нове *ѣ* (ять) вони вважали одною із стадій переходу від *о*, *е* до звука *і*.

Автор протиставить думці А. Розова, що вважав цю пам'ятку київською, натомість приєднується до погляду А. Кримського та А. Кочубинського, що назвав її "пам'яткою української мови з різким місцевим колоритом (західним) та систематичною послідовністю."

Панькевич задумував її видати; тому на його замовлення й кошт сфільмовано її у Львові в часі 2. світової війни. Обіцяв також додати в майбутньому палеографічний опис та лексичне багатство, "якщо воєнні дії не перешкоджають цьому". На жаль, цього не виконав, хоч працював пильно над матеріалом.

Оцінюючи цю першу друковану працю, підкреслюємо її значення для історії української мови, бо поруч Галицького Євангелія (1266—1301), Полікарпового Євангелія з 1307 р., Путнянського Євангелія з Буковини (XIV ст.), ця пам'ятка дає нам багатий мовний матеріал з XIV ст., а Панькевичева студія уточнює його мову та коментує її науково.

А проте маємо застереження проти авторової концепції "спільноруської доби", до якої приділяє деякі особливості, за школою Соболевського-Шахматова, що дали основу сьогочасному поглядові советських мовознавців на історію української мови. За цю концепцією нема української редакції пам'яток до XIV ст. Тим часом вони виказують у помилках систему, що її можемо узнати за староукраїнську, незалежну від ніяких спільнот. Навіть найновіша праця проф. Л. Булаховського" приділяє їм свою увагу, називаючи її дипломатично "майбутні українські риси в староруських пам'ятках (до XIV ст.)".

Панькевич пішов тоді за думкою російських учених, однак використав практично відомості про пам'ятки призьбрані Соболевським (у його "Лекціях"), що вплину-

ли на погляди різних дослідників. Сьогодні, після багатьох аналіз у цій ділянці, Панькевич, напевно, не поміщував би такого розділу, що заперечує староукраїнську редакцію пам'яток.

Праця має ще такі недостачі: не подано цілої системи в її мові, бо бракує тут лексики, словотвору та синтакси. Заключування на основі структурального характеру абсолютно не можуть обійтися без цих доповнень. Тому цю працю можемо визнати за твір тодішньої дослідчої методи, що обмежувався фонетикою та морфологією, найменше вразливими на впливи, під час коли лексика була (майже) мандрівним елементом мови, а синтакса в книгах церковного змісту не була завсім цікава, ані змінлива. Автор відчував пізніше свою недостачу та тому намагався доповнити своє діло, щоб відповідало новій школі в мовознавстві, яка бере до уваги всі мовні тенденції, не тільки фонетику та морфологію.

2. В часі своєї професійної праці на становищі професора української мови й літератури в ужгородській гімназії Панькевич творив найкращі розвідки монографічного характеру та засобляв ними новооснований "Науковий Зборник Т-ва Просвіта в Ужгороді", від I. до XIV. річника. Спочатку він займається науковою аналізою мови тих пам'яток, що їх відкрив в архівах, як напр. "Тишівська Александрія", з XVIII ст. — в I т. з 1922 р.; "Ладомирівське Учительне Євангеліє" з XVII ст. — в II. т. за 1923 р. В обидвох підкреслює народні елементи в мові та обговорює їх усебічно для історії мови. Остання пам'ятка була одною з багатих в говорі особливості XVII ст. в лемківській місцевості та свідчила про вживання там вузького *ѣ*: ищи, тобто ище, еще, ище, а далі ѣ (ять) в наз. мн. прикм., замість пізнішого *ы* на тому місці: ПОРОЖНЬИ, а в Тишівській Александрії: ЄДНАКЪ. Учительне Євангеліє було збіркою проповідей на неділі й свята. Їх джерелом були гомілії, пояснення Св. Письма, від Каліста починаючи, що їх священники відповідно до своїх здібностей переробляли та в церкві після Євангелія прочитували. Тому ці поучення надзвичайно цікаві своєю мовою, що зберег-

лась як свідок минулого, багатою в лемківські особливості, звідкілья походить найбільше число таких учительних євангелій, а з них декілька зберігались в Національному Музеї у Львові. Мовні цінності в історичному аспекті спрямовують його зацікавлення на сучасний стан говорів, або т. зв. синхронічний дослід.

3. Саме в 1922 р. літом Панькевич починає свої мандрівки по Підкарпатській Русі, щоб пізнати її мову синтетично та дати працю про її структуру. Він не вгаває в тому ділі аж до 1933 р., збираючи по селах приклади для оформлення цієї проблеми та творячи окремі говоріві монографії замітних заселених пунктів. Рівночасно збирає також особливості давньої мови й записи на краях церковних книг, яких мова виявляє цінні прикмети. Отже, в III т. Зборника за 1924 р. друмує працю про "Інвентаръ (протоколы) канюничних визитацій вороновского округа 1750-ых роков под оглядом языковым", а в VI т. за 1929 р. починає друкувати "Покрайні записи на підкарпатських церковних книгах", ч. I. У 1936 р. появилась друга її частина в XII т. Збірника, а в 1947 р. — третя у виданні Slovenského Ústavu v Praze "Orbis".

Останню частину попереджає цікавий вступ, в якому автор пише: "... політичні події з 15. II. 1939. і мій недобровільний виїзд з моєї другої вітчизни не дають можливості продовжати збирання цього матеріялу, так важного для історії мови цієї мовної області української і майже одинокого її джерела. А все таки вони мають свою вартість так мовну, як і історичну. Записи ці зібрані на моїх екскурсіях з р. 1937 і 1938, а декотрі записані тринадцідно в Ужгороді, а знов інші записані давніше, але до двох перших збірок не увійшли."

На основі тих збірок автор дав читачеві уточнені поняття з історії мови в закарпатських говорах від XVII до XIX ст. Користаючи з них, ми можемо писати історичну граматику української живої мови, в якій говори Підкарпатської Русі відправатимуть важну ролю посередників у пояснюванні деяких старих мовних законів, що їх досі там збережено. Вичислювання всіх здобутків у "По-

крайних записах..." зайве. Воно запровадило б нас у гу-
 шу найрізніших особливостей, яким місце в історії укра-
 їнської мови. Тут можемо тільки навести найбільш харак-
 теристичні приклади, що дають нам розуміння тієї вели-
 кої вартости з історично-мовного погляду "Покрайних за-
 писів..." І так: У I частині Паныкевич наводить приклади
 із вкладних XVII і XVIII ст. цілої території на доказ, що
 сьогоднішні рефлекси давніх закритих довгих **О, Е** не
 всюди такі, як були колись, напр., в **Земплинській жупі** в
 місцевині Гавай (1637): повѣту струпковского, в Рафайв-
 цях (в Требнику 1736 р.) до села Рафаювець; в метриці з
 Блажова: попри рефлекс **і** з **о**, також **у** з **о**: оувчара, в
 Євангелії з XVII ст. у Вишні-Радвань: Гавриил Бакув, та
 у вкладній з 1698 у Тріодь Постну: довге **е** до **ю**: шюстна-
 цять. Маємо теж там приклади із **східних частин Підкар-
 патської України** з такими замітними особливостями: де
 нині рефлекси **у, ю** з **о, е**; у владній у Євангелії з Осой
 з 1736: Федуръ Иляшув, у вкладній з р. 1673 з Іршави: у
 церквѣ Иршавскуй, грѣхув, при которумъ, у другумъ, на
 нуи. На Верховині, де тепер рефлекс **О, Е** до **і**: Роман
 Грицакув (Тюшка), над іконами запис з 1710: Лазоръ Ко-
 валювъ; в Требушанах на Гуцульщині: Калинув, Симиун,
 на вторум, але **е** до **и**: попа силского...

У III частині подає 29 прикмет з фонетики і 23 з мор-
 фології, що їх зібрав у записах XVII—XIX ст. на маргіне-
 сах; при тому вживає жупного поділу від сходу на захід.
 Найважливіші особливості такі: 1) загальна лябіялізація
е до **о** по шиплячих, 2) заміна **ѣ** (ять) на **И** в записі з 1730
 та навпаки **И** на **ѣ** в 1733 р., 3) перехід старого **о** до **у** в
 Гуцульщині в половині XVII ст., 4) перехід старого **е** до **ю**
 у XVIII ст., 5) перезвук **о, е** до **і** на Гуцульщині, записаний у
 XVIII ст., 6) переміна **е** до **а** в закінченнях віддієслівних
 іменників, записана на межі Лемківщини в половині XVIII
 ст. (Брестів), 7) заміна **Ы** на **И** в Гуцульщині, записана в
 XVII ст. і навпаки **И** на **Ы** у XVIII ст., 8) **Ы** по задньопідне-
 бінних — в лівн. Бойківщині, натомість **И** в Гуцульщині
 у XVII ст. та на півд. захід від Ужгороду у XVIII ст., 9)
 середнє **л** на Гуцульщині у 17ст., 10) заміна **л** на **в** вкінці

минулого часу чол. роду: у XVIII ст. на Гуцульщині та у XVIII ст. на Бойківщині, 11) вставне л по губних у XVIII ст. на межі Лемківщини, 12) ъ (ять) в род. од. жін. роду, в знах. мн. о-основ, в наз. і знах. м'яких а-основ у XVII ст. на Гуцульщині та на півн. Бойківщині, 13) род. од. і-основ на е: в Теремлі на схід від Хуста в XVIII ст., 14) оруд. на -оў, -еў, в Гуц. в XVIII ст., 15) назв. мн. на -ци: в XVIII ст. в серед. закарп. (Иршава), 16) закінчення дієсл. -ме в Бойківщині в XVIII ст., -мо в Гуц. в XVII ст., 17) майб. час: буду + дієприм. мин. в XVI ст. півн. Бойк. (Визниця), 18) в околиці Имстичева та Заріччя був ще у XVIII ст. живий перезвук о до у, а нині там о до ю, крім пуд, уд. . .

Історія виявляє теж цікаві події: гуцульські Требушани в XVII ст. належали до говорів Сигітської долини. Гуцули "ікали", "икали", "укали", в XVII ст. напр. калинув (1646), на вторум, а в Корочунові донині "укають".

Від X тому Збірника Панькевич поміщує говіркові монографії, напр. "Опис говору сіл долини ріки Рускови", в якій доказує, що він лучиться з долинними марамороськими говорами та з другого боку з буковинсько-гуцульськими.

В XIII і XIV томах дав статтю: "Нові історичні дані до висвітлення деяких українських діалектичних даних в бувшій жупі Угоча", де доказує впливи хорватських говірок.

Рівночасно його статті та розвідки друкуються в різних інших збірниках та наукових журналах: напр., в Записках Наукового Товариства ім. Шевченка, т. 141-3 за 1925 р. напечатано його розвідку: "Кілька заміток до останків аориста в закарпатських говорах". Тут Панькевич доказує, що сьогоднішні форми минулого часу, закінчені на -х, -г (на території середньозакарпатських говорів від Ляториці нижче Великого Діла аж до Тересву в Мараморощині), **привюх, замюх, заплюх, збюх, привюг, замнюг, заплюг, збуг; привю, замню, заплю, збю** в Сваляві — є вислідом контамінації форми минулого зложеного часу та аориста закінченого на -х (-г): **привель** — через дифтонги — змінене на **привюл, привюў, привюўх** на **привюх** тїд впливом **бых**. Доказ переведений на дієсло-

вах з основою: -т, -д (мести, плести, бости, вести — вживаних у зложених з прийменниками як доконані дієслова) з порівнянням з аналогічними формами в сусідніх польських, моравських, і шлезьких говорах: *gobĭex, -lĭxtu; peslch, bylch*;²⁰ з історичним коментарем від XVI—XVII ст. на основі О. Огоновського²¹: в Пересопницькій Євангелію: **видѣли ехмо**, в Ладомірвській Учит. Єванг. **пріяли ехмо**, **взялихмо**, в туц. говорі: як **дививѣх сми**, **косивѣх сми**, **бувѣх**, та в Няговських поученнях на Євангелія: **вывюг**, **привюг**... (XVIII).

Аргументація й заключення виявляють докладність та переконливість.

У 1930 р. появилася у 159 т. Записок НТШ у Львові його монографія “Говір села Валашковець б. Земплинської жупи”. У вигаслім кратері під горою Вігорлят автор обслідував “руснацьке” село (47 хат) в часі літніх вакацій 1929 р. Воно окружене верхами на висоті 648 м. з утрудненою комунікацією, відстале та архаїчне; в мові виявляє перехідну стадію до східнославацьких говорів, описану О. Брохом в його працях.

У 1936 р. *Sbornik Matice Slovenskej*, г. XIV., надрукував його монографію “Фонетика говору села Завадки на південнім Спиші на Словаччині”, в якій описує цікаві рефлекси давніх звуків, що постали на так званім мовнім острові: **О, Е до йу; кйуль, опйук**...

Збірник у шану 30 річної праці д-ра І. Огієнка помістив його полемічну статтю про відсутність болгаризмів у закарпатських говорах проти думки О. Погорелова. Він доказував румунське походження його “болгаризмів”. “*Slavia*” XXIII. надрукувала його статтю: “Дві лемківські прамоти XVI. ст.”.

4. Врешті у виданні *Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi* в Празі (1938) вийшли його “Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей” з додатком п’яти діалектологічних мап, що їх накладається на шосту прегарну карту досліджуваних теренів. І. частина обіймає звучню і морфологію. В цьому томі є XXXIII

сторінки вступу з французьким та чеським резюме, 405 наукового опису говорів, 139 сторінок “Взірців бесіди”.

На 7 стор. Вступу автор підкреслює загальне зацікавлення етнографією й мовою “угорських русинів”, яких після першої світової війни прилучено до Чеськословацької Республіки. Автор теж захопився метою дослідити якнайдокладніше цю окраїну нашої живої мови.

Впродовж років 1922 до 1933 він відбуває щоліта екскурсії в терен і досліджує систему живої мови. 179 сіл (з усіх 520) в Підкарпатській Україні, Словаччині та в румунському Марамороші дало йому мовні матеріали. Крім того, він використав теж записи попередників, а то Олафа Броха, Івана Верхратського, Володимира Гнатюка, Йосифа Віри і ін., що обслідували біля 100 сіл. Разом пізнав він 280 сіл. У 1922 р. обійшов Ужанську, Бережанську та Марамороську верховини, Мараморош Долішній, а 1923 р. на півдні від Ужгороду, в 1924 р. околицю Ублї, — яку досліджував О. Брех, — згодом цілу Гуцульщину, південну межу з мадярами коло Севлюша і середню частину Підкарпаття. Впродовж 1926 до 1933 використав становище професора гімназії в Ужгороді та за своєї об’єкти взяв учнів найвищих клас, що походили із Словаччини. У своїх записах уживав точної фонетичної транскрипції Олафа Броха, що дає читачеві можливість відтворити прикмети живої мови.

Про свою методу обслідування він пише на стор. 10-11 таке: “Я зазначував типові явища у звучні і морфології в географічнім їх поширенні”. “Заходячи в село, старався я через місцевих інтелігентів, священників або вчителів, здобути собі довір’я досліджуваних осіб. Були це голов-но селяни, мужчини середнього віку, або ще й старші. Наперед я вдавався в розмову на всякі теми, щоб під час неї схопити головні характеристичні для даного села прикмети говору...” “Потім почав я систематично ставляти такого роду питання, з котрих впливали відповіді для мене потрібні.” “Записував взірці мови, а навіть фонографічні записи в 1929 р. при загальній акції фонографічного архіву Чеської Академії Наук в Празі.” “Для усталення

артикуляційної бази вживав я метод експериментальної фонетики, а то штучного піднебіння для палатограмів, лівограмів, приладу Аткинсона для мірення положення язика та інших засобів, яких уживається в фонетичній лабораторії проф. Хлумського на Карловім університеті в Празі. Для цієї мети я вибрав лиш три об'єкти як типових представників говорів: долішньо-марамороських, ужанських та шариських... Крім того в згаданій лабораторії були виконані поміри довготи (квантіти), а також зареєстровано на записуючій апараті якість консонантів у вивуці та в положенні сандгі. Експеримент з записуючою машиною послужив також до унагляднення неповного елемента звукового перед р на місці давнього ъ в слові kьrvі".

Щоб уточнити походження мовних явищ, він студіював рівночасно історію поселення та мандрівки мешканців цієї країни від найдавніших часів. Досліджував теж відношення до сусідів та впливи їх на українську мову.

Тому про все те докладно пише в своїй праці, присвятивши багато місця міграції та історії, починаючи від Гілдесгаймських анналів, в яких вже від 1031 р. згадуються "русини" від латинського запису в життєписі архієпископа Конрада під р. 1131, де згадується "Marchia Ruthenorum". Обговоривши історичні погляди двох різних напрямків відносно автохтонности та мандрівок населення, автор приходить до заключення, що те питання не може ще бути вирішеним. Одначе на основі теренових студій мови він означає рух ізоглос від півночі на південь здовж рік і полонин, що відповідало б міграції населення з Галичини й Буковини; а далі біг ізоглос від сходу на захід вказує на пересування волоських і румунських пастухів верхами й полонинами, що від них, правдоподібно, дістали румунські назви. В XIV ст. важним колонізаційним рухом було переселення подолян під проводом князя Федора Корятовича з Поділля в Мараморош, а далі в Мукачівську домінію. Молодша колонізація зв'язана з рухом мадярів в північному напрямі, коли то мадярські королі з роду Анжу обдаровували дворян землями в Земплинській і Ужан-

ській жупі. Панькевич наводить історичні дані до цього поселення. (XVI ст.). У XVII ст. після воєн семигородського князя Текелія з німецьким цісарем (1672—1684) та в XVIII ст. після воєн Ракоція (1703-11) українська міграція змінила свій напрям, від півночі на південь, на доли, і в північній Угорщині, і в Семигороді постали тоді цілі українські райони.

Ці історичні дії поселення з датами заложення колоній відповідають Панькевичевим дослідям бігу ізголю та тенденціям їх поширення. Українська колонізація небагом набула назву *gens vaga Ruthenica* у хронікарів, бо вона змінювала свої місця для забезпечення легшого життя та поселялась постійно на "слободах", щоб 10 років не платити податку. Цей рух спричинився до мовних явищ, особливо в середньозакарпатському говорі, що має найбільше архаїзмів і з другого боку засвоїв багато ентранжерів.

А проте Панькевич не вагається означити "майже цілковиту схожість" між північно- та південнокарпатськими говорами. Хоч вони різняться деякими особливостями, а проте по північній і по південній сторонах Карпат існують говори: гуцулів, бойків, лемків, як на це вказують їх системи й структура.

І. Закарпатська Гуцульщина — то наймолодше поселення з XVII і XVIII ст. з Надвірнянського й Коломийського повітів. Воно має тільки 8 сіл. Північна частина Закарпаття попід Besкидами зраджує теж безпосередню колонізацію галицької Бойківщини на Верховини, як також закарпатська Лемківщина дуже близька в своїх говорах до північно-карпатської. Натомість середина закарпатських говорів в південній області виявляє з одного боку архаїзми (перезвук старих закритих **O, E**, на **У, Û** (нім.), м'яке закінчення з ос. тепер. часу -ть, широкий відтінок **У°** під наголосом, асиміляцію **рл** до **лл**), або з другого боку нові, невідомі явища на північній стороні (метатеза приголосних в займеннику **КЪТО** до **ТКО**, контаміновані форми минулого часу від чотирьох дієслів з основами -г, -д: **вйух, плух, мйух, збйух, вйуг, вйу...**, про які написав зга-

дану вище монографію; отвердіння шиплячих, частинно перехід **дй** до **ж**, а не до **дж**, старші форми дієслів з основою **-к**: реку, леку). Ці відмінності, на думку автора — то результат перехрещування мовних впливів якогось "елементу, дотепер ще не виявленого як слід." (395 стор.)

Автор констатує, що найбільше зосереджених ізоглос перетинає на сході долину ріки Тересви, щоб обмежити область наймолодшої гуцульської колонізації, з вилученням околиці Сигота та ріки Рускови, де існують перехідні говори. Він наводить 15 гуцульських прикмет, які ярко відрізняють цю область від області за Тересвою на захід. Між ними найважливіші: 1) середнє **И**, 2) перезвук **о**, **е**, до **і**, **и**, 3) широке **ие**, 4) м'які середньопіднебінні **шь**, **жь**, **чь**, 5) м'які **гь**, **кь**, 6) тверді закінчення: дес, колис, сес, кріз, 7) **си** — замість **ся**, 8) різниця між твердими та м'якими основами, 9) его, ему, нашего, нашему, 10) меш робити і будемо робити, 11) робимо, 12) робе, 13) бути, був і ін.

В долиньному марамороському перехідному говорі: 1) перезвук **о** до **у**: пуп, 2) **а** по шиплячих: час, жаль. Натомість над рікою Русковою м'які шиплячі: чъас; а крім того архаїзми, руг, кунь, панум (дав. мн.), з воли (з волами), гребеме (словацьке).

II. На захід від Тересви у Верховині: 1) **о**, **е** до **і**, 2) **ж** з **дй**, 3) м'яке **рь**, 4) буду ходити — аж до Лабірця (до лемків границі, і в околиці Хусту: му ходити, дев'яносто, гід (год), ворох з глухим визвуком, поўный, ирстити, кирве (крови), яблико, імйу (дав.), але гуц. рыбоў, ходиўем.

Ще далі на захід: бойківський говір, що має **ы**. (Виняток становить південна околиця Ужгороду та Земплинська жупа). Він визначається своїм **-а** в усіх положеннях, розрізюванням нормальних та вузьких **о**, **е** (до Лабірця), **рь**, **ш**, **ж**, жоўтый, не знає різниці між твердими та м'якими основами у відміні прикметників і займенників, має старі форми з дат. і льокат. мн., має м'яку відміну прикметників; **му**, **меш**, **ме** з діємен. для творення майбутнього часу.

Порівнюючи бойківський говір в Галичині з підкарпатським, автор приходить до заключення, що до 24 особливостей, які зібрала Софія Рабій на галицькій Бойківщині (між рікою Солинкою та Лімницею, Стрв'язем і Дністром) та південно-карпатською Верховиною, треба ще додати: вплив твердих о-пнів на м'які, архаїзми: того дне, церькве, кырви, порогім (дав. мн.) з быкы (орудн. мн.), з коньы (з кіньми), у коньох, у коньїх, хлопцьома, воуци, тыма, сьыма, ня, тя, ся, реку, гонь!, стоя, сидя, церькоў, брытоў, -ме, дыўчья, особливі наголоси (чэка-ти), а також такі нові форми: сього, нього, ньому... На захід від Тересви автор розрізняє 4 говорів області: 1) долишньо-марамороську, 2) уточсько-березьку від Боржави до Ляториці (тут **о**, **е** перейшли в **ї** (франц. **и**), 3) верховинську в окрузі волівському та верецькому до Ждєнієва (тут **і**, **ї**), 4) бережансько-ужанську: дуже різноманітні говірки.

III. На захід від Лабірця тягнеться лемківський говір, що має сталий (недвижимий) наголос на другому з кінця, тверде **л**, що доходить до **ў**, тверде закінчення в 3. ос. тепер. **ходить**, в минулому ч. **ходил**, **ходіл**; **кўпец**, **добры** поля (наз. мн.), **добррой** сестри (род.), групи: **тырт**, **тыт** (**хырбет**).

Автор дає докладний опис фонетики та морфології цілої Підкарпатської Русі, обговорює теж проблеми наголосу, квантитативности та сусідніх впливів. Його приклади послуговуються Броховим знакуванням у фонетиці; тому можна докладно освідомити собі звучання; натомість у цитатах з Верхратського автор наводить його оригінальне знакування, що спричиняє деякий хаос у відчитуванні.

“Взірці бесіди” багаті на синтаксичні особливості та упорядковані за областями від сходу на захід. Діалектологічні мапи на воскованім прозорім папері, які накладається на підставову мапу Підкарпаття і Східної Словаччини в мірилі 1:750,000, подають плястично поняття про поширення різних фонетичних та морфологічних особливостей.

Артикуляційні поміри при допомозі штучного піднебіння, барвної методи, приладу Аткінсона та Грандгента, виконані в році 1929 на трьох особах з різних околиць, а то: Михайлові Туркові, уч. VIII кл. гімна. в Ужгороді, селянського походження, котрого матерня мова — то говір села Золотарьова з б. Марамароцини, Іванові Брезі, уч. VIII кл., котрого матерня мова — то говір села Ярку коло Ужгорода, та Іванові Шлепецькім, уч. VIII кл., котрого матерня мова — то говір села Шариського Буківця коло Стропкова. Роблено теж поміри штучним піднебінням у селянина з Вишніх Верецьких Бережанської Верховини, Івана Дем'янина.

В своїй праці Панькевич заторкує питання деяких оригінальних явищ, як напр.:

а. Існування вставного **й** після губних перед **і**, що виглядає на дифтонг, на найдалших окраїнах Спиша за Попрадом, а також в Галичині в околиці Явірок: **міісто**, **пійісня**, на дубійі, правдоподібно піддержуване споконвіку польськими говорами заходу.

б. Форму: **працііу**, **ночііу** виводить від чеського впливу.

в. Відносно **ы** на місці праслов'янського **Ы**, то воно зберігається на цілому просторі південного Підкарпаття від Тересви аж по Остурню, крім маленької області на південний схід від Ужгороду, де **Ы** перейшло в середнє **И**. Пересунення артикуляції **і** до **ы** по **ж**, **ш**, дуже поширене явище й обіймає значну область від Латориці до Орстурні. Воно схоже з праслов'янським. По **к**, **г**, **х** цей звук займає більші області: східну між ріками Тересвою та Латорицею, та західну між горішнім Угом і Остурнею.

г. Звужене **е** характеристичний звук для бойківського говору й частинно для лемківського у північно-карпатському, та в південно-карпатському від Топлі аж по Тересву, аналогічно до галицької Бойківщини та Лемківщини. Заступник давнього **е** в закінченні наз. серед. р. -**ѣ**, крім Гуцульщини й околиці Рускови, всюди — **а**: здо-роўля, вешьілья. По **ч**, **ж** буває також **а** замість **е**: часати^е, чапіти^е, щазнути^е, чамни^й (Рус-Криве на ріці Рускові),

в гуцульськiм говорi: вiдчaпити, чaснок, чaсник; тaкож нaд Лaбiрцeм: чaлo, пeчaркa, чaпiгy, Чaбaлiўцi (Чeбaлiвцi в зaписi нa цeркoвнiй книзi), жaлудoк, жaлудь; спoрaдичнi випaдки -a: льaд, мiяд нa слoвaцькoмy пoгрaниччi, вoсьaм, гaрщoк, гaрлo, дaхтo... (слoвaцький влив).

г. Рeфлeкcoм дaвньoгo **o** бyлo **y** нa бiльшoмy прoстoрi, нiж тeпeр. Лябiялiзoвaний звук **i**, щo є сьoгoднi рeфлeкcoм стaрoгo **O**, **E** мiж Бoржaвoю тa Лaтoрицeю, a нa пiвнoчi зaхoвaний пoлoнинaми, iснyвaв кoлись нa ширшiй oблaстi в нaпрямi Бeскидiв, тa нaвiть бyв знaний в Гaличинi (94 стoр.). Прo цe свiдчaє Грaмaтикa Iвaнa Мoгилницькoгo, нaписaнa нa пoчaткy XIX ст., в якiй тoй звук oписaний як фрaнцyзькe **u**, a дaлi нaзвa пiдбeскидських вeрхiв, зaписaнi в 1863-66 рoкaх, як вiдпoвiдь нa aнкeтy Фр. Пeштi: Javũgnik, Bazũ veršok, Uhrinũski, Petrũvci, Lachũvka, Ikũ... В кириличнiй тpaнскрипцiї нe мoжнa бyлo пeрeдaти цьoгo звукa, тoмy писaнo **И**, aбo **Ю**.

д. У вeрхoвинських гoвiркaх aвтoр нaвoдить пeрeхiд нь дo **й**, oсoбливo в здрiбнiлoмy сyфiксi **-ейкый**, як нaслiдoк нeпoвнoгo зaкриття струй пoвiтря i вiтвoрeнoї тaким чинoм шiплини (Вeрeчaнський i Вoлiвський oкрyг), нa мeжi з Бoйкiвщинoю. Слoвaцькoмy вливoвi тpaнскрипцiє oтвeрдiння зyбних **y** вiзвyцi зa Лaбiрцeм нa зaхoдi, a тaкож рyмyнськoмy нa рyмyнськiй мeжi, дe рyмyнськi гoвoри нe мaють дoрзaльнoї aртикyляцiї зyбнo-сичних.

e. Двoякe **л** знae цiлa схiдня oблaсть aж дo Лaбiрця: **сeрeднe** тa **м'якe**. В oблaстi Угa зaмiтнe пeрeсyнeння aртикyляцiї нa пeрeдню чaсть aльвeолiв з мaлим дoтoкoм вyбiв. Зa Лaбiрцeм вжe чyти твeрдe **л**.

є. Зaстyпникaми **гpyги тьрт** є **тeрт**, пo шиплячoмy: **тoрт** (чoрний, жoрнa); в зaхiдних гoвoрaх є рiдкo: тaрт, шaршeнь, тaркi... **тьрт** пeрeмiнилoсь нa тoрт, рiдкo тaрт, тьрт, тoрт, гoршья, кoрч, гaрдый нa зaхoдi, гaрлo в сyсiдствi слoвaкiв, гeртaнкa, гьртaнь, нaтoмисть **гpyпи трьт, трьт, тльт, тльт** дaють тpeт, тeрт, тpьт, тpoт, тльт, тьлт: гьрмит, кьрниця, хьрбeт, дьрвo, сьлвa... є тiльки спoрaдичнi нa зaхoдi.

ж. Замітна дзвінкість приголосних у вивезуді, хоч не консекветно, в говорах верховинських найбільше точно; на заході **сандгі: близиме**.

з. Румунська мова вплинула на зберігання заднього **Ы** та ротацізм: **бурше**, а словацька на форми родового й місц. мн. із закінченням: **-ох, -и**. В множині: в наз. ч. р. **ы, и:** воўцы, воўци; дав. **панум, панюм, панім**, місц. в лісох... оруд. вулми, из бараны, знах. як наз. мн. послы, сваты... , це все архаїзми. Також є останки давньої відміни **н-** основ: **просили огни, огне; дне**.

і. М'які пні збережені на Бережанській Верховині, в Марамороші повище Хуста: **цареви**.

ї. Форму **-ом** в оруд. од. жін. р. автор вважає за правдоподібне старе явище, від Лабірця на захід. Від тої околиці на схід маємо: **оў**.

й. Тверді форми вплинули дуже широко на м'які, тому маємо такі форми передусім на заході: **дыньоў, матерйоў, -ом, -у**.

к. У відміні прикметників існує м'яке закінчення в наз. мн. навіть у твердих основах. Ця форма була не раз уже предметом дискусій і пояснень, а в останніх часах фонологічні засоби спонукали В. Сімовича виводити їх від кореляцій: **-і, -ї** підо впливом форм давального й місцевого одн. Панькевич заперечує такий вплив на закарпатському терені, бо тут в згаданих відмінках були тільки закінчення: **-уй, -юй, -ум, -юм**, синюй, краснум (між Ціркою-Угом до Тересви, а то й частинно в Сигітській кітловині). Він виводить їх від форм займенників: **всѣ, усѣ, нашѣ**, а далі підо впливом м'яких закінчень іменників **-йо** та **-йа** основ. (256). У ступенюванні прикметників Панькевич підносить деякі старі засоби творення вищого ступеня під впливом чужих мов: від Боржани до Уга маємо тут вищий ступінь: **молоджий, вужий, нижий, гуший, курчий, ріджий** поруч **квасніший, здоровіший, темніший, гушший, молошший, твершший, тяжжій, солотчій**. В області від Великої Ріки на схід: **май тонкий, май дорожий**.

л. Він обговорює теж короткі форми займенника особового: **ня, мня, тя, і зворотного: ся, сього, сьому, твоего**,

вживання числівника **дев'яносто** над рікою Русковою та в Рахові, **двасто, тристо, штіристо, п'ятьсто**.

м. В дієсловах маємо тут закінчення на заході **-ам** (в 1. ос. од.); дієслова з основами **-з, -с** на заході від Ужа мають закінчення без переміни цих звуків на **ж, ш**; тому **носю, возю**, хоч бувають і **ношю, вожю** там, де ці зміни бувають в інших випадках. На заході маємо теж тверді закінчення **-т** в 3 ос. тепер. часу на сході у Верховині і здовж Боржави. Натомість середина говорів між Олькою, Лабірцем та Боржавою має м'які **-ть**. В Гуцумьщині в 3. ос. мн. відпадає **-т**: носье". В 1 ос. мн. **-ме** та **-мо**; перша форма від Попраду до Тересви. В минулому часі закінчення дієприкметника **-л** зберігається в сполучі з відміною **ем**, від заходу до Лабірця крім тих, що перемінують **л** на **ў**, і даліше на схід **-ў**.

На закінчення цього розділу автор помістив обговорення відношення між цими говорами та іншими українськими, що стало опісля окремою статтею, видрукованою в 155 т. Залісок НТШ. Обговорюючи різні впливи, автор вичислює 16 явищ, під впливом поляків і словаків, 15 словацьких, і 6 польських. А проте структура всіх говорів українська.

Ця праця "Українські говори Підкарпатської Русі та сумежних областей", що нею пишається українська діалектологія, визначається об'єктивністю у відношенні до опонентів, як напр. до праць Геровського, Погорелова, Штібера та ін. Вона дає кожному читачеві якнайбільше доказового і переконливого матеріалу. Недостачею її брак лексики, словотвору, синтакси, а далі прикладів з пвн. Угорщини та Семигороду, що їх дав В. Гнатюк. Над її доповненням Панькевич працював рівночасно, але на перевеликий жаль, не міг дати нам 2-ої ч. Одначе словникова частина дала йому багатий матеріал до останньої праці (недрукованої ще) "Словник говорів Закарпаття".

5. Панькевич писав також теоретичні статті і розвідки з ділянки фонетики:

а. "Перезвук етимологічного **о, е** на **у (ю), и, і** наших говорів та їх географічне поширення". Підкарпатська Русь. Ужгород, 1927. р. IV. Тут подав теж область поширення тих рефлексів на Підкарпатській Русі та в Словаччині.

б. В Науковому Збірнику Українського Вільного Університету, т. III, за 1942 р. в Празі помістив теоретичну статтю на тему: "Уваги до в'яснення процесу жання в українських південно-карпатських говорах", стор. 293-308. Тут оспорує думку проф. Владислава Курашкевича про перехідну стадію від **О, Е** до **і** у виді невластивих дифтонгів на цілім українськім мовнім терені, що постали як результат **квантитативних різниць** в добі затрати ерів між **о, е**, в закритих і відкритих складах. Одначе перехід неодностайних сонантів до **і** відбувався легко без монофт. стадії. Автор доказує, що в південно-карпатській мові не знайдено досі двозвуків, а монофтонги **у, ю, и, ы** не розв'язують питання про дифтонги. Історичні дані потверджують, що перед кількома сторіччями, на нинішній **І-** області панував рефлекс **о, е** до **у, ю**. В номенклатурі сім можна спостерегти ще нині сліди давнішого рефлексу **о, е** до **у, ю**. Він схиляється до думки дослідників, які твердять, що процес перезвуку **о, е** до **і** йшов через монофтонг, при чому мусіли грати ролю ще інші чинники в асиміляції звуків, які доводили до пересування їх артикуляції від середнього положення до **і**.

в. Панькевич написав теж статтю проти твердження А. Кочубинського, що буцім то закарпатське **ы** має дифтонгічне значення ("O domnělé diftongické výslovnosti hlásky **ы** v ukrajinských nářečích Podkarpatské Rusi a vych. Slovenska", časopis pro moderní filologii, XVI).

г. Також у рецензіях він спростовує твердження й неточності своїх опонентів і інших дослідників, напр., Г. Геровського, який бере до уваги тільки один критерій для поділу закарпатських говорів, а саме рефлекси етимологічного закритого **о** і то на всій області, що належить до ЧСРеспубліки. В рецензії на "Jazyk Podkarpatské Rusi", Československá Vlastivěda, sv. III, Praha 1934). Панькевич заявляє: "З поділом таким годі погодитися, бо різними рефлексами закритого **о** не вичерпується характеристика говорів" časopis pro moderní filologii, r. XXIII/2.)

Між сучасними йому чужими мовознавцями, що займались закарпатськими говорами, найвище ставить помер-

лого нагло Йосифа Віру в Брні, що у двох статтях подав свої спостереження про вокалізм та характеристику говору Остурні на словацькій межі, а далі О. Броха, Івана Верхратського, Ж. Штібера.

У поділї Панькевич прийняв засади Ганцова-Зітинського, які в останніх своїх працях визнавали такі українські діалекти: північний, південно-західний та південно-східний.

В південно-західнім діалекті І. П. розрізняє говори на захід від Карпат, що є анологічними до говорів галицьких верховинців (лемків, бойків, гуцулів) із своєрідними окремінностями, більшим числом архаїзмів: **и, ы, о — і, у, ю, ї, ь** (кїнь, кунь, кьунь, кїнь, кынь), **е — ю (ї)**: **приньус, мїд**. Крім того закарпатська звукова система знає подвійні **е, о, у**, нормальні і вузькі: **береза, на биризі, болото на булуті, паляталізовані сь, зь, ць**, а на заході від Маковиці **з, с** артикуюються як **шь, ж**, (шьіно, жыла), **-а** в закінченні середніх іменників: **хитаня; давальний мн. — ум, ім, оруд. мн. -ы з паны, місц. мн. -ох, -іх; маў, маву; гадам, гадаш, гадат; ходиме, будеме, ходил, (на заході), заплюх, избух.**

І. П. виділює тут такі підговори: 1. спиські, 2. маковицькі або шариські (лемківські), 3. земплин-ужанські з лемківськими прикметами, 4. березько-угоцькі, 5. верховинсько-ужанські, 6. верховинсько-березько-марамороські, 7. долішньомарамороські, 8. перехідові сигітські, 9. гуцульські, 10. рущанські, 11. деякі острови серед словаків, 12. перехідні до словацьких говорів, між Ужгородом і Кошицями без повноголосу, з дзеканням (ходзім). Цей ляпідарний, а рівночасно докладний і подрібний поділ дає справжній образ різноманітності закарпатських говорів, про які Панькевич твердив: **архаїчні та в дечому відмінні від півн. карпатських.**²²

6. Панькевич цікавився також літературознавством та помістив розвідку про "Бідермаер" в Працях Укр. Іст. філ. т-ва в Празі III, 1941, а про реалізм викладав в УВУ.

ПАНЬКЕВИЧЕВА “ГРАМАТИКА РУСЬКОГО ЯЗЫКА”

Характеризуючи Панькевичеві твори, не можемо проминути його “Граматики руського языка для молодших клас шкѳл середних и горожаньских”, що вийшла в Мукачеві 1922 р. Хоч це посібник для шкільного вжитку, а проте в даних умовах відродженого життя на Підкарпатській Русі мав визначне місце в українській політиці та науці. Саме тоді змагалися тут дві течії, народна та русофільська за володіння в мові. Очевидно, Панькевич станув на першому становищі та створив діло, яке опиралось на еkleктицизм, тобто брало до уваги традиції та шанувало їх у деяких граматичних категоріях, а рівночасно доручало зближатися до народної вимови та складні Верховини. В тому мав Панькевич попередника, д-ра Гіядора Стрипського з Будапешту, який вже на першому з'їзді вчителів в 1920 р. радив зробити тільки деякі реформи в правописі, що до того часу був здебільшого правописом проф. М. Максимовича, або т. зв. “максимовичівкою” та основувався на етимології. З'їзд прийняв таку ухвалу: 1) зберігати тільки *ѳ* з дашком для означування всіх рефлексів старого *О*, що тут мали вимову: *і, у, ю, ѳ*, 2) зберігати *ы* згідно з вимовою народу, 3) зберігати *ѣ* (ять), 4) зберігати м'якшення закінчень *-ець, -ць, -ть*, 5) розрізнявати *е* від *є*, *г* від *ґ*, 6) усунути зовсім *ѡ*, 7) у вимові зближатися до верховинської фонетики.

Панькевич стає на становищі тих ухвал і переводить їх послідовно в своїй граматиці, при чому лише її народною мовою, якою писав Микола Устиянович та галицька інтелігенція. В правописі він спирається на ухвалах з'їзду та оживає *ѣ* (ять) і *И* в закінченнях називного відмінка множини в прикметниках і займенниках, в родоводу однини жің, роду після голосного: *тѣ, добрѣ* або *добри; Библіѣ, доброѣ, синьѣ, еѣ, тоѣ*.

Його правопис дістає серед невдоволених назву “панькевичівка”, а його рецензент Г. Геровський пише про цю мову граматики “не совпадает с языком малорус-

кой областной литературы, а также не имѣет ничего общаго с южнокарпаторусским (угрорусским) нарѣчѣем". (Slavia VI, стор. 133). Він закидає Панькевичеві неудатні новості в термінології, як напр., самозвук, пень, дієслово, шелестівка, запонка (злучка), злучник, попередник і т. д.

А проте ця граматика була одним із етапів "від язичія" тобто карпаторуської мови до народної, що згодом перейшла в літературну. І власне в тому Панькевичева велика заслуга. У системі він притримується засад, що їх дали нам найкращі наші доточасні граматики.

Останньої філологічної науки, т. зв. фонології він не стосував у своїх творах, хоч в його творах стрічаємо часто фонологічну термінологію (фонема, тенденція, структура, кореляція).

На основі цієї аналізи Панькевичевої творчості заключаємо: проф. д-р Іван Панькевич положив для Підкарпатської України свій труд і знання та поміг їй стати творчою ланкою в українській сім'ї.

ПРИМІТКИ

1. Умови сьогоденнішого розпорошеного життя не сприяли нам у складенні точної біографії. За деякі відомості дякуємо на цьому місці Рідним і Приятелям Померлого, зокрема проф. Б. Загайкевичові й проф. Я. Рудницькому в Вівнпезі.
2. Цю відомість подав нам п. Богдан Загайкевич, б. професор гімназії в Перемишлі.
3. Ця відомість походить від п. Б. Загайкевича, що студіював тоді у Львові.
4. Як 3.
5. Цю відомість подав нам п. Б. Каранович з Відня.
6. Гл. Науковий Збірник Українського Вільного Університету в Празі, т. III, Прага 1942, стор. 49, де сказано: 20. X. 1939 сенат затвердив постанову філос. ф-ту про перенесення габілітації д-ра Івана Паськевича з Карлового університету на УВУ та видання д-рові І. Паськевичеві veniam docendi з української мови й літератури, а дня 27. лютого 1940 р. затвердив його доцентом-суплентом при кафедрі української мови й літератури.
7. Гл. Програму викладів в зимовому півроці 1940/1: Доц.-супл. Д-р І. Паськевич: 1. Граматика церковно-слов'янської мови. Морфологія. (1 год.-на тижн.). 2. Історія української літератури від 1870 років (реалізм). (1 год. тижн.). 3. Семінар української філології: а) Читання і інтерпретація староукраїнських текстів, б) Інтерпретація творів новітніх українських письменників. (2 год. тижн.). Програма викладів у літнім півроці 1941.: Доц.супл. Д-р І. Паськевич: 1. Історія української літератури від 1870-их років. (1 год. тижня). 2. Історична граматики української мови. Звучня. (1 год. тижн.). 3. Семінар української філології (2 год. тижн.).
8. Як 5.
9. Гл. Програму викладів УВУ в зим. півр. в. Українська мова. Лекторка Марта Паськевич: 1. Для початкуючих. Морфологія. (2 год. тижн.). 2. Стилістичні вправи і лектура (2 год. тижн.). В списку лекторів у літньому півроці нема її.
10. Гл. Хроніку НТШ.
11. Ватрослав Ягіч, словінець, Венцель Вондрак, чех, були професорами славістики у Віденському університеті, мали багато слухачів з-поміж українських студентів та заохочували їх до мовних студій староукраїнських пам'яток, щоб мати відповідний матеріял для обоснування староукраїнської редакції. (Про Ягіча писав некролог його учень Іван Зілинський у Хроніці НТШ (1923), а також Іван Велигорський у Збірнику КНТШ. Оба підкреслюють його велику прихильність до студентів-українців. Писав

- про нього також Василь Дем'янчук у Записках Академії НАУК УРСР). Венцель Вондрак, що став після уступлення Ягіча професором славистики у Віденському університеті (для західних слов'янських мов), визнавався незвичайною точністю у статистиці особливостей при студіях пам'яток та вплинув на докладність праці своїх студентів. Його двотомова порівняльна граматика слов'янських мов та однотомова граматика староцерковно-слов'янської мови були першими основами студій кожного молодого студента. Оба професори були поруч Франца Міклошича основниками дослідної школи в славистиці.
12. А. Шахматов. Исследование в области русской фонетики. Варшава, 1903. Очерк древнейшего периода истории русского языка. Енци. слав. филологии. Петроград 1915.
 13. Zum Kleinrussischen in Ungarn, Archiv f. sl. Ph. XVII та XIX: Der Dialect von Ubyla. Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn, Kristiania 1897. Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze. Kristiania 1899. Slavische Phonetik, Heidelberg 1911.
 14. Дещо з фонетики українських говорів. Альманах "Січі" у Відні, Львів 1908.
 15. Dialectologische Merkmale des südrussischen Denkmals Žytije sv. Savy, Archiv f. sl. Ph. XVIII.
 16. Лекции по истории русского языка, 4-те, Москва, 1907; Опыт русской диалектологии. Киев, 1911.
 17. Деякі непевні критерії для діалектологічної класифікації староруських рукописів, Львів 1906. Древне-киевский говор. ИОРЯС АН, XI, кн. 3. Украинская грамматика, Москва 1907 і 1908. В. Розов. До староруської діалектології. Записки НТШ, т. 77, Львів 1907, Трилогія проф. А. Кримського, там же 78. Исследование языка южнорусских грамот XIV и первой половины XV веков. Унив. Изд. Киев 1913 чч. 10—12.
 18. Paul Kretschmer. Sprache. Methode u. Quellen der Sprachwissenschaft. Gercke-Norden: Einleitung in die Altertumswissenschaft, 2-e Leipzig, 1912.
 19. Л. А. Бухаловський. Питання походження української мови. К. 1956. стор. 48.
 20. J. Gebauer. Historycka mluvnice jazyka českého. Praha 1894, 1896. Dialekty polskie S'ląska. A. U. Kraków 1909.
 21. Dr. E. Ogonowski. Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache, Lemberg 1880.
 22. Енциклопедія Українознавства в 2 томах. Мюнхен-Нью-Йорк 1949. I. Стор. 344.
 23. Яр. Рудницький. Памяті проф. І. Панькевича. "Свобода", ч. 221, 1958.
 24. Яр. Рудницький. Іван Панькевич, як назвоначальць. "Новий Шлях", Вінніпер, ч. 93, 1958.

SLAVISTICA

A series relating to Slavic languages, literatures, cultures, ethnography, archeology etc., with special attention to the problems of Eastern Slavic world. Published by UVAN in Winnipeg, Canada.

Appears three times a year:

- No. 1. *The tasks of Slavic Philology and Ukrainian Slavistics* (in Ukrainian), Augsburg, 1948.
- No. 2. V. Chaplenko: *Ukrainisms in the language of M. Hohol (N. Gogol)* (in Ukrainian, with a French resume), Augsburg, 1948.
- No. 3. Ivan Sydoruk: *The problem of the Ukrainian White-Ruthenian Lingual Boundary* (in Ukrainian, with English and German resumes, 2 maps), Augsburg, 1948.
- No. 4. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavic and Baltic Universities in Exile* (in English), Winnipeg, 1949.
- No. 5. J. Byrych: *A Page from Czech-Ukrainian Relations* (in Ukrainian), Winnipeg, 1949.
- No. 6. R. Smal-Stocky: *The Origin of the Word "Rus"* (in English), Winnipeg, 1949.
- No. 7. V. Chaplenko: *The Language of "Slovo o Polku Ihorevi"* (in Ukrainian with an English resume), Winnipeg, 1950.
- No. 8. I. Mirtchuk: *Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern* (in German), Winnipeg, 1950.
- No. 9. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavistica Canadiana A.D. — MCML* (in English and Ukrainian), Winnipeg, 1950.
- No. 10. Geo. W. Simpson: *The Names Rus' Russia, Ukraine and their Historical Background* (in English), Winnipeg, 1951.
- No. 11. Metr. I. Ohienko: *An Early 17th cent. Ukrainian Russian Dictionary* (in Ukrainian and Russian), Winnipeg, 1951.
- No. 12. V. J. Kaye: *Slavic Groups in Canada* (in English), Winnipeg, 1951.
- No. 13. P. Fylypovych: *Hohol's (Gogol's) Ukrainian Background* (in Ukrainian), Winnipeg, 1952.
- No. 14. W. Kirkconnell: *Common English Loanwords in E. European Languages* (in English), Winnipeg, 1952.
- No. 15. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1951* (in English), Winnipeg, 1952.
- No. 16. J. Sherekh (Shevelov): *Participium Universale im Slavischen* (in German), Winnipeg, 1953.
- No. 17. Lucyk G. M.: *Old Church Slavic as a Religious Cult Language* (in Ukrainian with an English summary), Winnipeg, 1953.
- No. 18. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1952*. (Multilingual), Winnipeg, 1953.
- No. 19. I. Sydoruk: *Ideology of Cyrillo-Methodians* (in English), Winnipeg-Chicago, 1954.
- No. 20. P. Kovaliv: *Ukrainian and the Slavic Languages* (in Ukrainian), Winnipeg, 1954.
- No. 21. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1953*. (Multilingual), Winnipeg, 1954.

- No. 22. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavische und indogermanische Akzentdubletten* (in German with English, French, Russian and Ukrainian summaries), Winnipeg, 1955.
- No. 23. W. J. Rose: *Cradle Days of Slavic Studies — Some Reflections* (in English), Winnipeg, 1955.
- No. 24. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1954*. (Multilingual), Winnipeg, 1955.
- No. 25. V. Swoboda: *The "Slavonice" Part of the Oxford Heptaglot Lexicon. A Ukrainian-Latin Vocabulary of the 1st Half of the 17th Century* (in Ukrainian, English, and Latin), Winnipeg, 1956.
- No. 26. M. I. Mandryka: *A Phase of Bulgarian-Ukrainian Literary Relations. Shevchenko's Influence on Bulgarian Poetry* (in Ukrainian and Bulgarian), Winnipeg, 1956.
- No. 27. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1955*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 28. A. Franko-Kluchko: *Ivan Franko's Manuscripts in Canada* (in Ukrainian), Winnipeg, 1957.
- No. 29. P. Kovaliv: *Adjectival Participles in the Slavic Languages* (in English), Winnipeg, 1957.
- No. 30. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1956*. (Multilingual), Winnipeg, 1957.
- No. 31. W. Kirkconnell: *The Place of Slavic Studies in Canada* (in English), Winnipeg, 1958.
- No. 32. J. M. Kirschbaum: *L. Štur and his place in the Slavic world* (in English), Winnipeg-Cleveland, 1958.
- No. 33. J. B. Rudnyc'kyj: *Slavica Canadiana A.D. 1957*. (Multilingual), Winnipeg, 1958.

(Price: \$0.50 per copy; No. 25 — \$1.00)

Obtainable at:

UVAN

P.O. Box 3597, Station B., Winnipeg 4, Man., Canada